

Божја заповест – Светолик Станковић

(Не сведочи лажно на ближњег својега.)

Окружена брдима са свих страна, црква Свете Тројице има везу са осталим светом једино преко уског планинског пута, између двеју узвисина које наткриљују поток премошћен дрвеним дотрајалим мостом. Поред цркве налази се конак за свештеника, са великим винским подрумом на који се наставља штала за крупнију стоку. Подале од конака, у подножју стрмог шумовитог брега, на чијем је врху виноград са вилом за преосвећеног владику, смештен је пчелињак од преко стотину кошница. Цео овај предео утонуо је у густу храстову шуму, а од звонаре према горњем току потока постројен је шпалир високих брестова, који подсећају на одабране гардисте, у ставу мирно, док одају почаст Њ. Кр. В. Александру, Ослободиоцу и Ујединитељу.

Прошло је двадесет година откада је свештеник парохије Брђанске господин Владимир Ћорђевић, рођен у Брду, претпоследње године минулог, деветнаестог века.

Син најугледнијег брђанског домаћина, био је недорастао за пушку у Првом светском рату, а због тог рата закаснио је за даље школовање. Кад се вратило оно мало војника; што без руку, што без ногу или макар једног ока; само су ретки срећници дошли здрави и неокрзнуту, могло их се набројати на прстима обеју рука; рат би завршен. Владимир је навршавао деветнаесту годину. Предузимљив и амбициозан отац му Глигорије

стигао је чак до Призрена и лично клекнуо на колена пред ректором Богословско – учитељске школе господином Јосифом Цвијовићем, духовником на гласу. Молио је најпокорније наречног ректора да омогући упис његовом сину у школу која већ близу педесет година даје, Српској православној цркви и Србији, свештенике и учитеље.

– Жеља ми је преосвећени оче Јосифе да мој Влада једнога дана буде свештеник цркве Света Тројица у Брду. Претходни свештеник и његов син, такође свештеник, Бог да им душу прости, страдаше у стравичном бугарском покољу, у једној долини недалеко од Сурдулице. Би то Лета Господњег и крвавог 1917. – за Топличке буне.

На дан Свете Тројице, Лета господњег 1923, по дивном сунчаном дану, пуном зеленила, свежине и мириса свакојакога биља, украшеним умилним појем птица, преосвећени Владика Нишки, господин Доситеј Васић, устоличи раба божјег Владимира Ђорђевића за свештеника цркве у Брду, и пароха Брђанске парохије, којој поред Брда припадају још три села, Разгорје, Граница и Смрачиште. Поносни отац Глигорије и мештани Брда, радосни што су добили младог попа, приредише велики и богат ручак у дебелој хладовини, већ поменутих, столетних брестова.

Свечаност увеличаше и највиђенији домаћини из осталих села парохије. Висок, наочит попа, звонкога гласа и смерног понашања, брзо освоји срца и душе парохијана. Преосвећени владика Доситеј благосиља га да буде добар пастир, од Бога му повереној пастви, да га здравље служи и да све што чини буде по Божјој и народној вољи.

На многаја лета, амин!

Из Заплања, доведоше му наочиту и кршну Заплањку, кћер богате и угледне куће Шарчевића.

Потече живот својим токовима, по Божјој вољи и људским потребама. Парохија није богата, али није ни сирота. Народ, веран Цркви и богобојажљив, долазио је о празницима у своје светилиште, да се помоли Свевишњем Творцу и захвали Му на даровима и милости, којом их обасипа. Попадија роди два сина, потом и ћерку. Вредна, чистуница од реда и угледа, каква треба да буде животна сапутница слуге Божјега, била је чврст ослонац и стуб конака. Умела је да дочека владикау, али и обичног намерника који закуца на њена врата.

Пролазе године брзо и неприметно. Док се окренеш, оде младост. Куда? Ко то може знати? Средовечност се заводљиво смеши, обећавајући и оно што јој човек не тражи. Свет, тај далеки и велики свет о којем обичан, мали човек, или ништа не зна или га не интересује, иде својим путевима, веома често и странпутицама, од којих се затресе ова мајушна лопта у свемиру, коју, кажу, насељавају разумна бића — људи. Неће бити да је тако. Кроз целокупну историју људске цивилизације само петнаестак година њенога постојања, тај Номо sapiens није ратовао и убијао се међусобно, до истребљења, и граница које здрав разум не може објаснити.

Тако је и овог Лета Господњег 1943.

Последњи су дани марта, још увек хладни, са повећим прљавим крпама снега по увалама, шумским присојима и пољу.

Тек око поднева зубато сунце једва мало раскрави хладноћу, па се ионако лоши путеви раскалају и

постану једва проходни. Потоци почињу да хуче бучније и силније ваљајући својим тесним и плитким коритима све што им се нађе на путу.

Пастир Божји стоји на докату конака загледан у тужно оголело дрвеће, добрано набујали поток чији га шум дечачки заноси и враћа у неке давне дане пуне сећања.

Поглед му паде на спомен чесму поред цркве, саграђену оне године кад је он устоличен; поводом петогодишњице пробоја Солунског фронта.

Са две цеви из којих куљају јаки млазеви воде, ликом старог краља Петра Карађорђевића — ‘ча Пере, и великим двоглавим орлом раширених крила, на њеном врху, ова светиња уморној сељачкој души, али и путнику намернику, пружа благотворно освежење. Нарочито за летњих жега и припека.

На белој мермерној плочи уклесана су имена преко четири стотине погинулих, из брђанске парохије. На том списку смрти и невиђенога страдања, од када постоји Брдо; има томе близу двеста година; налазе се имена сто педесет и двојице Брђана, Међу њима су и имена попа Здравко Поповић, старешине брђанске парохије и његовог сина Јована, свршеног ђака Кијевске Лавре и свештеника Саборне цркве у Нишу.

Сећа се веома добро, било му је осамнаест година када су бугарски војници палили Брдо, а све мушкарце, без обзира на године, затворили у сеоску школу, потом је напунили сламом, са намером да је спале заједно са ухапшенима. Многе куће већ су биле у пламену. У последњем тренутку одустали су од сулуде идеје и извели људе у школско двориште. На средини дворишта, везаних руку, са конопцима око врата, како се

везује стока, стајали су отац и син, духовници и слуге Божје, које је Бог, по свој прилици, већ одредио као жртве на олтар српске Голготе.

Касније се сазнало за њихову трагичну судбину. Две куће и кафану у Нишу Бугари су им запалили и срушили до темеља, опљачкавши их пре тога до игле у дувару. Њих су стрелили, као таоце, заједно са још неколико стотина учитеља, свештеника и ђака. Била је то одмазда због устанка Косте Војиновића и масовног народног бунта, који је захватио Србију, од Крушевца до Зајечара, Ниша, Лесковца и Врања. „Боже, како је прекупа српска слобода“, — помисли Влада и уздахну као тешки болник.

Утонуо у мисли и сећања, случајно баци поглед према звонари и пчелињаку. Три млада човека долазила су са споредног путељка којим иду Брђани, долазећи у цркву. Одмах је уочио да се крећу некако бојажљиво, сашаптавајући се међу собом. Није чуо гласове. По покретима усана и изразима лица закључио је да се боје нечега или некога. Сишао је са доксата и пошао им у сусрет. Срели су се на малом каменом мостићу преко којег се иде из конака у цркву.

— Добар дан попе, — обрати му се један од њих, остала двојица само климнуше главом.

— Бог вам помогао децо — одговори Влада. Осмотривши их одреди им године, онако одокативно и приближно. Нису могли имати више од двадесет и три, можда четири. Одакле сте и који сте, ако смем да знам, којим послом наилазите у ову долину?

Опет се јави малопређашњи.

— Нас двојица смо, — показа на себе и младића са своје десне стране, — из Разгорја. Овај, — показујући на сапутника са леве стране, — је из Смрачишта.

— Занимљиво. Сва тројица сте из моје парохије а ја вас не познајем. Јесте ли долазили некада у цркву?

— Не, никада. Сада смо први пут овде. Ми не идемо у цркву, а у Бога не верујемо, опет ће онај говорљиви.

Ипак је он вођа ове тројке, помисли искусни познавалац људи и њиховог понашања. Дрскост у очима, нервоза у говору и кретњама руку, као код људи чијој муци треба веровати.

— Код мене вам то није препорука. Ја сам слуга у Божјем храму и богохулне речи сметају ми више него да сте ми опалили шамаре.

— Опрости попе, немамо времена да се убеђујемо, још мање да ти учинимо нешто нажао или ружно. Ни теби, ни цркви. У великој смо невољи. Гони нас војска, као што хајка гони звери по планини.

— Која војска, чија? Не видим да сте наоружани, униформу не носите. Како могу да вас препознају ваши гоничи?

— Питаш које војске нас гоне? Зар их је мало данас у овој несрећној Србији. Гоне нас немачки војници, помажу им наши, сви који им служе верно и одано. Међу њима постоје људи који нас познају, са којима смо стари знанци. Ако нас ухвате бићемо стрељани без милости. По несрећи, учиниће то захваљујући нашим познаницима.

— Ако је све тако како кажете, схватам да сте у великој невољи. Шта тражите од мене, шта ја треба да учиним, да бих вам помогао?

— Да нас сакријеш, — гракнуше углас сва тројица. Овде нас нико неће тражити. У овој дубодolini обраслој

шумом, додуше сада голом, мало ће коме пасти на памет да смо се сакрили поред храма Божјег.

— Е, то је већ боље. Сетили сте се речи храм божји.

— Притерала орла зла година, попе. Човек се иначе сећа Бога, најчешће, кад падне у велику невољу, као прибогу ми сада.

— Слушајте ме добро децо моја. Јесте ли свесни шта тражите од мене, знате ли коликом ме ризику излажете, шта ако се ипак сазна да вас скривам? Одоше ваше, али отићи ће и моја глава, а зна се, ближа је кошуља од гуња. Не могу да вам помогнем, жао ми је. Нека ми Бог опрости, али нисам толико храбар.

— Попе, добро размисли пре коначне одлуке. Главе су нам у торби. Ово што видиш на нашим раменима, не постоји више. Можда ће ти једнога дана наше спасавање бити многоструко плаћено.

— Не очекујем никакву плату на овоме свету, моја, али и ваша, и свакога човека плата, добија се на небу. Трудим се да за земнога живота заслужим само једну плату, ону коју даје Највиши Судија кад станем пред његовим лицем.

— Ево ти прилике да је заслужиш. Која је заслуга већа од спасавања људских живота, — унесе му се у лице најжгољавији од тројице, који је све време ћутао и мотрио на околну шуму.

— Предлажем вам да се до јутра склоните у сенару, ту одмах поред штале, у приземљу конака. До тада смислићу нешто. Шта? Још не знам. Хајте сада унутра, ја ћу вам донети неколико ћебади, овде су ноћи хладне у ово доба године. Сигурно сте и гладни?

— Вала јесмо. Добро би нам дошло да презалогацимо нешто.

— Наћи ће се штогод.

Склонивши бегунце и подмиливши им благоутробије, колико толико, врати се у кухињу. Попадија Вишња пословала је око шпорета. Кад је сео за сто и уздахнуо гласно, ууууфффф..., она се окрете само горњим делом тела, погледа га својим паметним продорним погледом и упита:

— Која је голема невоља Владо, те уздишеш тако дубоко?

Укратко, исприча јој све што је читалац већ сазнао.

— Шта ми је чинити? Саветуј ме, често знаш да будеш мудрија од мене. Ја сам се спleo као пиле у кучина. Стао ми мозак, па никако да се покрене.

— Слушај ме добро Владо, ти си свештеник, Божји пастир стада које ти је поверио. Зар да те ја подсећам на то? Мораш учинити све да спасеш те младе људе...

— Али ја не знам ко су и шта су, због чега их гоне војске. Видиш да су луда времена у којима је људска глава јевтинија од бундеве у пољу.

— Није твоје да испитујеш ко су, шта су и због чега беже. Људи су у невољи, смрт им је за вратом. Где су наши синови? Немамо појма. Отишли су за мојим лудим братом, ко зна на коју страну. Можда и њих баш сада гони нека војска. Можда и они, баш сада, док нас двоје разговарамо, моле неког да им пружи уточиште и спаси их. Можда, можда... ко зна... проклети рат и они који га измислише. Сва срећа да смо ћерку склонили на сигурном, иначе би нам и она била још један тег на ногама и терет о врату.

Пало ми је нешто на памет. Вила преосвећеног владике, горе на врху брда, усред винограда, празна је. Одавно нико не улази у њу. Пут до ње је зарастао у шипражје. У њеном подруму су велике, празне, винске бачве. Сакриј те несрећнике у њима. Ту их нико не може наћи.

— Вишња, Бог те благословио. Учинићу тако. Ја сам српски, хришћански православни свештеник, та чиње-ница много обавезује. Једна је глава, један је живот. Ако бих поступио друкчије издао бих ђакона Авакума, проту Матеју Ненадовића, попа Луку Лазаревића и још много часних духовника који су страдали са народом. Моје је место уз народ, уз сваког човека. Верника или неверника, Србина, Јеврејина или Циганина, свеједно. Дођу у животу тренуци кад се човек нађе на највећим искушењима. Постоје само два начина да их превлада, уздизањем до моралних висина и најплеменитијих подвига, или до сунуврата у ништавило, покору и издају себе. Највећа издаја коју човек може учинити је да изда себе и вечне принципе на којима почива све што је вредно на овоме свету. Десет Божјих заповести мој су путоказ којег се не смем одрећи ни као свештеник, ни као човек.

Звездано небо нада мноме и морални закони у мени, тако нас учи Кант, својим Категоричким императивом.

*
**

Први дани априла донесоше лепо сунчано време. Одлучи да прегледа кошнице и види какво је стање пчелињака, јесу ли све кошнице преживеле, али и да пчелама дода шећер, којег је набављао преко црне берзе, по прескупој цени.

Кад отвори трећу кошницу зачу људски жагор испред конака. Остави се посла и крену ка придошлима. Дах му се пресече, ноге почеше да га издају. Немачки официр, са десетак војника и двојицом цивила гледали су према њему нимало пријатељски. Њихови изрази

лица нису обећавали ништа добро. У оном високом крупном цивилу препознао је белогардејца из Украјине, добеглог у Србију двадесетих година. Упознао га је као чиновника у шумској управи, кад су се Брђани преганђали са државом око власништва над шумом у Брђанској гори. Сићушан сувоњав, петлићу сличан, човечуљак у цивилу био је полицијски доушник пре рата. Сва је прилика да је наставио да се и даље бави истим занатом.

Људи који наступају у име силе, чак и када нису по својој природи зли, прво што ураде кад свршавају поверен им посао, промене своја лица до непрепознатљивости, настојећи да изгледају што суровије.

Дошавши до незваних гостију Влада им назва Бога, по обичајима српским и хришћанским.

— Помаже Бог људи, којим добром?

Јави се Украјинац Кравченко — запамтио му је име добро, јер је наредио жандармима да пуцају у разљућене Брђане, ако начине само још један корак према комисији која је дошла на лице места да испита случај.

— Није добро попе, не може бити добро кад оберлајтнант Јакоб долази некоме на врата.

Оберлајтнант, висок снажан тридесетогодишњак, плавих очију, из којих исијава челик неба на минус тридесет и четири степена, поче да говори на немачком, што

Влада није разумео.

Преводилац се сервилно стави на услугу свом претпостављеном и обрати се попу.

— Господин оберлајтнант каже да има сазнање о вашој умешаности у скривању тројице терориста који су пре десет дана минирали пругу између Ниша и

Скопља, испред железничке станице Пелиновац, десет километара одавде. Да ли је истина да их скривате, или можда знате где се сада налазе. Ако нам помогнете у хватању бандита бићемо вам захвални и наградити вас. Ако нас слажете, бићете стрељани на лицу места.

— Господо, не знам ни за какве бандите. Као што видите ово је доста неприступачан крај и мало ко залази овамо. Црква је грађена за турска времена, па је због тога и склоњена од њихових очију и домашаја. Не пада ми на памет да скривам било кога, такве зликовце поготово.

На његово изненађење оберлајтнант проговори течним српским језиком.

— Слушајте ме добро господине. Ја сам син свештеника и због тог ћу вам овога пута поверовати на реч. Али, запамтите, ако сазнам да сте ме обманули, како ви Срби кажете, лагали, стрељаћу вас без милости. Од мене толико. Имате пет минута да се предомислите и кажете истину.

— Господине, рекао сам што сам имао. У вашим је рукама и хлеб и нож, каже једна српска пословица. Чините што вам је воља.

— У реду, нека вам буде. Ми одлазимо, али вратићемо се ако сазнамо да сте нас преварили. Тада неће бити никаквог разговора. Ово ће вам пресудити, — и ту се официр дотаче парабелума.

Једва је сачекао ноћ. Небо без месечине, премрежено тмастим облацима била му је једина заштита од могућих злих погледа. Попе се до виле. На уговорени знак подрумска врата отворише се нечујно.

— Шта је попе, каква је сада мука те се ломаташ по овој помрчини и шипражју? — упиташе гоњени, скоро у глас.

— Не питајте ништа. Spreма се велико зло. Изгледа да да нас је неко цинкарио Швабама. Данас су долазили и распитивали се за вас. Бојим се да све знају. Сигурно ће доћи поново. Бежите из ових стопа. Ноћ ће вас штитити. Идите куда вас очи воде и ноге носе, само што даље одавде.

*
**

Врати се у конак. Вишња је лежала у кревету покривена преко главе али није спавала. Осетио је то по њеном убрзаном дисању и честом окретању са једне на другу страну. Није палио лампу. Отишао је у библиотеку, сео за сто и ћутао до јутра, не померивши се, сличан бронзаном кипу ратника у центру Брда.

Кад га попадија позва на доручак рече јој да још није гладан. Доручковаће касније.

Кад би око поднева, јучерањи гости дођоше.

Сишао је са доксата, дрвеним шкрипавим степеницама. Чинило му се да данас не шкрипе него цвиле као кукувије са брестова.

Усправан, чврст, стасит, без страха, пун равнодуш-ног презира према посетиоцима, стао је пред оберлајтнантом и гледао га право у његове челичне кугле уместо очију.

Школован да убија без милости, уврен у исправност свега што чини, са бескрајном вером у моћ и снагу Рајха, припадник више расе, леденим гласом, обрати му се на српском. Покретом десне руке зауставио је преводиоца.

— Господине, имамо поуздана сазнања да сте скривали људе које ми тражимо. Ви сте ме јуче безочно слагали. Прекршили сте божју заповест која каже, не сведочи

лажно... Дошао сам да извршим оно што сам вам обећао. Ако су нам бандити умакли ви нећете. Имате ли нешто да нам кажете, пре него будете стрељани?

— Имам. Никада ви господине оберлајтнанте нећете разумети шта вам говори један српски православни свештеник и слуга Божји. Шта год да вам кажем чиниће вам се бесмисленим. Разлика између мене и вас немерљива је. Кад Јевреји побегну од вашег терора у Швајцарску, враћају их вама, а ви им плаћате по комаду, као да се ради о стоци. Срби их скривају и поносни су на тај свој чин, без обзира на ризик који преузимају на себе. Да скратим. Признајем слагао сам вас, нека ми Бог опрости.

Влада се прекрети с три пута.

— Не желим да издајем људе у невољи, које ви убијате немилосрдно. Мањи је грех слагати него издати. Лаж која је вредна три људска живота није лаж. Између моје лажи и ваше истине огроман је понор који се никада и ничим неће премостити.

— Али ваша ће глава за који минут пасти овде пред нама.

— Не мари. Моја једна глава спасила је три главе. Одлазим срећан и без страха стајем пред Највишег Судију. Ви сте господине обичан мародер, безначајан двоножац којег су научили злу. Пре тога су вам узели душу, извадили мозак и срце. Још нешто, нису ти несрећни младићи дошли у вашу Немачку да руше пруге, њихова, али и све диверзије широм Србије, само су одговор на вашу окупацију. Ви сте наши окупатори, непријатељи, овде сте непожељни и...

Није довршио реченицу. Одјекнуше три уза-стопна пуцња.

О ПИСЦУ

Светолик Станковић је рођен 1945. године у селу Бабичко, недалеко од Лесковца. Објавио је десетак књига поезије и прозе. Добитник је многих награда и признања.

Члан је Српске духовне академије у Параћину.

Добитник је „Повеље Српске духовне академије“ у 2018. години. У знак признања за значајан допринос нашој књижевности, духовности и баштини, а посебно истичемо роман „Сидонијин поглед – о Исидори Секулић“.

Лауреат је највише награде „Раваничанин“, Српске духовне академије у 2019. години: Највише признање за трајан допринос српској књижевности, духовности, култури и националној баштини – награда за животно дело.

Члан је УКС.

Живи у Лесковцу.

